ב"ה [תרל"ה]

במדרש[1] שמעי בת וראי והטי אזנך כו' (תהלים מה, יא) בירה דולקת כו'. דקשה מאי הטי אזנך אחר שנאמר שמעי. ומוכח שיש ב' בחינות שמיעה כמו שכתוב (שמות יט, ה; דברים יא, יג) שמוע תשמעו כי בתחילה הקב"ה משמיע לאדם מעט הארה כשמייגע עצמו לבוא אל האמת. אחר כך צריכין להשגיח בעין השכל על זה ההרגש ולהבין כי הוא עיקר הכל ולהניח כל הרגשות אחרים וזהו שמעי וראי והטי אזנך. פירוש כל כח השמיעה שלא יהיה נשמע לו שום דבר אחר כלל ועל ידי זה יזכה לשמוע האמת. כי מה שהקב"ה משמיע בתחלה הוא רק כדי ללמוד הכנעה שיבין האדם שיש דבר לשמוע למעלה מהשגתו ויבוא לבטל עצמו ויזכה לשמיעה. והנה אברהם אבינו ע"ה היה חפץ מאוד להטות כל הברואים אליו יתברך. וה' יתברך אמר לו לך כו' ואעשך לגוי גדול כו' ואברכה מברכיך כו' (בראשית יב, א-ג). ואברהם אבינו ע"ה היה סובר כי נכון יותר להיות כל העולם מיוחדין אליו יתברך ולא יהיו מתנגדים כלל וה' יתברך הראה לו כי נכון יותר להיות אומה נבחרת לו יתברך על צד היותר טוב ויהיו מברכים ומקללים והאומה הישראלית יגברו הכל. וזה עצמו ענין הבירה דולקת ששכל הפשוט מורה שאין שום דבר שלא יהיה לו קיום ולכן היה סבור אברהם אבינו ע"ה שיש להטות כל הנבראים וכל החיצוניות אליו יתברך שלא יהיה נפסד שום בריה. וה' יתברך הראהו כי אני בעל הבירה וכך רצונו יתברך שברא כמה דברים שכל קיומם הוא הביטול שיבטל אותם האדם ויתרחק מהם וזהו לך לך כו' (בראשית יב, א) ושכחי עמך כו' (תהילים מה, יא) כי הוא אדוניך (שם יב) שמזה יש הכרת מלכות שמים שיש חצוניות והאדם מרחיק עצמו ממנו[2]. וכן בבחינת הדביקות בו יתברך אי אפשר באופן אחר רק שיהיה אומה נבחרת אליו יתברך ועל ידי כן מי שירצה יוכל להתבטל לאומה זו גם כן. והוא כלל גדול גם בפרט כל איש ישראל אשר אי אפשר להיות בפעם אחד כראוי רק על ידי שנמצא איזה הנהגה ומדה טובה באדם על ידי זה יוכל לתקן כל מדותיו לנקודה זו. וזה עצמו ענין ב' השמיעות הנ"ל כי מקודם היה אברהם אבינו ע"ה חוקר בדרך השכל לבוא אל האמת. והוא בחינת הגבראים מצד הטבע וזכה להכיר האמת. ואחר כך אמר לו ה' יתברך לך לך כו' לבחינת שמיעה שניה והוא שייך רק לבני ישראל להיות מבטל כל השמיעה אליו יתברך שלא להיות המכוון לתקן עצמו שזה נקרא[3] לגרמייהו והוא דרך צדיקי אומות העולם. אבל בני ישראל מבקשין להיבטל אליו יתברך בלבד. ולכך אחר ששמע והכיר האמת אנו מספיק עצמו בזה להתגאות כו' בדרך האומות עובדי גילולים שרוצין לידע כדי להתגאות וכל ההכנעה כדי להשיג כו'. אבל בני ישראל הם להיפוך שכל מה שרוצין להשיג כדי להכניע עצמו אליו יתברך. ולכך אחר השמיעה מכין עצמו יותר לשמוע כנ"ל:

ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה) מתרגמינן[4] נפשתא דשעבידו לאורייתא בו'. פירוש נפש הרצון כמו שכתוב (בראשית כג, ח) יש את נפשכם והוא שאסף כל הרצונות מעולם הזה לה' יתברך. עשו לשון כפיה כמו גט מעושה[5]. כי הקב"ה אמר לו מארצך כו' (בראשית יב, א) הפירוש שיקח עמו כל הרצונות אחרים שהיו לו והוא בחינת בכל לבבך נפשך מאודך (דברים ו, ה). מארצך נגד בכל לבבך כי מחשבות האדם נוטה אחר מה שרואה ומכיר כל

1 ברי"ר לט, א, עיין שנת תרל"ב הערה 4.

2 עיין תרמ"א ד"ה 'במדרש'.

3 "וישלח אותם משה וגו', כלם אנשים, בלהו זבאין הוו ורישי דישראל הוו אבל אינון דברו לגרמייהו עיטא בישא" (זוהר ח"ג, קנח ע"א); "אנשי שם ... דא שבחא דלהון יתיר אבל אינון נטלו לגרמייהו ואתאחרו במחלוקת" (שם, קעו ע"ב).

4 אונקלוס בראשית יב, ה.

5 גיטין פ"ט מ"ח.

הדברים שבארצו. נפשך הוא ממולדתך כי הנפש נמשך אחר אביו ואמו ומשפחתו. ומבית אביך הוא נגד בכל מאודך כי לא חסר לו בבית אביו מאומה ועזב הכל לכבודו יתברך וילך באשר דיבר אליו כו' (בראשית יב, ד) כלומר שלא הלך בעבור הברכה רק לעשות רצונו יתברך:

במדרש[6] אנכי מגן לך (בראשית טו, א) שאמר אברהם אבינו ע"ה שמא יבוא אחד ויסגל מצות ומעשים טובים וידחה בריתו לבריתי במו שדחה בריתי לנח והשיבו מנח לא העמדתי מגינים כו'. הקשה אמו"ז ז"ל[7] וכי לא רצה אבינו אברהם ע"ה שיהיה איש צדיק יותר ממנו אף שידחה בריתו כו' והשיב כי ודאי ידע שהוא הצדיק ולא יהיה אחר רק שידע שצריך לחיזוק יותר ושיבטיח לו ה' יתברך זאת שהוא הנבחר כו'. ולהוסיף ביאור על דרך כי ודאי ידע אף שיהיה מי שיסגל מצות ומעשים טובים יותר ממנו. מכל מקום יהיה מתולדותיו בודאי. ובאמת דחה בריתו לנח אף שהיה מתולדותיו והטעם כי לא היה צריך אברהם לסיוע של נח. אבל עם אברהם אבינו ע"ה כרת ה' יתברך ברית והגביה אותו וזרעו אחריו להיות במדריגה גדולה יותר מכל האומות עובדי עבודה זרה ונמצא כי מי שבא מזרעו ודאי יוכל לסגל מצות ומעשים טובים הרבה עד שיעלה במדריגה ממנו כדמציינו במשה רבינו ע"ה שאמר לו הקב"ה (שמות לב, י) הניחה לי ואעשה אותך לגוי גדול ולא קיבל עליו על ידי שזכר שהכל בא לו בכח האבות[8]. והכלל שצריך כל איש ישראל לידע כי זה הכח שיש בכל איש ישראל מכח האבות וכריתות בריתו יתברך הוא העיקר באופן שכל יגיעת האדם אין נחשב לכלום נגד זה הכח. אף כי עיקר הוא יגיעת האדם. אך שזה הכח למעלה מהבל. ואמת כי כל היגיעה לבוא לזה להיות בוחר בדרכי אבותינו ועל ידי זה יבוא לכח הזה וזה שכתוב[9] מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי. ופירש מו"ז ז"ל[10] מה שאומרים[11] מגן אברהם שהקב"ה הבטיח לו שיהיה ממנו נקודה בכל איש ישראל אשר הוא יתברך מגין עליה שלא יוכל לקלקל אותה כו'. ונקודה זו מסייע לכל איש ישראל כפי מדריגתו וזה שכתוב[6] מנח לא העמדתי מגינים כו'. והבן:

במנחת שבת הוא עת רצון כמו שכתוב[12] דביה רעוא דרעוין ולית זעפין. דהנה בכל איש ישראל יש רצון אליו יתברך. ומי שאין לו רצון בראוי יש לו רצון לבוא לרצון אמת. וכמו כן בשמים כביכול הקב"ה רוצה בישראל. אף כשאין ראוין חפץ להיות לו רצון עליהם והוא רעוא דרעוין. והפירוש שמקבל עתה גם זה הרצון שיש בפשוטי בני ישראל לבוא אל הרצון כנ"ל ולכך לית זעפין. וא"ז ז"ל פירש הפסוק (משלי יח, ב) לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע. כי בכל איש ישראל יש רצון כנ"ל. ומי שהוא נפרד. מתאוה לבוא אל הרצון. וזהו לתאוה יבקש כו' ועל ידי היגיעה בתורה מתגלה זה הרצון המלובש בו. כי

6 "אחר הדברים שהיו שם, מי הדבר אברהם? הדבר, אמר לפני הקב"ה, רבון העולמים כרת ברית עם נח שאינך מכלה את בניו, עמדתי וסיגלתי מצות ומעשים טובים יותר ממנו ודחתה בריתי לבריחו, תאמר שאחר עומד ומסגל מצות ומעשים טובים יותר ממני ותדחה בריתו לבריתי, א"ל הקב"ה מנח לא העמדתי מגינים של צדיקים אבל ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים ולא עוד אלא בשעה שיהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד שבהם ומכריעו עליהם שהוא יכול לומר למדת הדין די אני נוטלו ומכפר עליהם" (בר"ר מד, ה).

7 חידושי הרי"ם, לך לך ד"ה 'אל תירא אברם וגו'.

8 "ואעשה אותך לגוי גדול וגו' – אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה, ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים מאבותיי. עכשיו יאמרו: ראו פרנס שהעמידו עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים" (ברבות לב, ע"א).

9 תנא דבי אליהו רבה, כה.

10 חידושי הרי"מ, לך לך ד"ה 'ואעשך'.

11 תפילת עמידה, חתימת ברכת אבות.

12 מתוך הפיוט לסעודה שלישית 'בני היכלא', שער הכוונות דרושי קידוש ליל שבת, דרוש א' ענין מנחת שבת; ע"ע זהר ח"ב, פח ע"ב.